

Valget til Haderslev Kreds dag

den 4. Maj 1919.

I.

Revolutionen i Tyskland i 1918 medførte en Demokratisering af alle Valgbestemmelser; Socialisternes Programkrav om lige og direkte Valgret for alle Mænd og Kvinder over 20 Aar blev omsat til Virkelighed. Først blev disse Krav gennemført for Rigsdagens og Landdagens Vedkommende og derefter for Kreds dagene og Kommuneraadene. De nye Bestemmelser om Valg og Sammensætning af Kreds dagene udstedtes i Form af en Forordning med Lovkraft den 18. Februar 1919 (G. S. S. 23). Ifølge denne Forordning bortfaldt de større Grundejeres Valgforbund, saa at kun Købstædernes og Landkommunernes Valgforbund blev tilbage. Fordelingen af Mandaterne mellem dem skete som hidtil efter Folketal; derved fik Landkommunerne de Mandater, som de større Grundejere hidtil havde siddet inde med. Købstædernes Kreds dagsmænd valgtes af Byraadene uden Magistraten. Landkommunernes Kreds dagsmænd valgtes ved direkte Valg efter Forholdstalsvalgmetoden, den d'Hondt'ske Methode. Valgene til Kreds dag skulde senest finde Sted den 4. Maj.

Medens de nævnte formelle Valgretsbestemmelser virkede ensartet i hele Tyskland henh. Preussen, traadte der for Nordslesvigs Vedkommende een Fak-

tor til, som satte sit Særpræg paa Stemningen, nemlig Udsigten til Genforeningen med Danmark. Den nationale Stemningsbølge overskyggede aldeles de i sig selv betydningsfulde demokratiske Fremskridt, som den nye Tilstand medførte. De blev taget dels som en Selvfølgelighed, dels som en Forberedelse til det kommende danske Styre. Udsigten til den kommende statsretslige Forandring virkede som noget Uundgaaeligt paa den tysksindede Befolkning, saaledes at den allerede nu gjorde sit Bo op; derved lettedes Overgangen til de nye Forhold.

II.

Ved Kredsvalsvalget i 1912 havde Danskerne erobret det sidste Mandat i Landkommunernes Valgforbund; ved de senere Valg var der ikke sket nogen Forskydning i national Henseende. Stillingen var altsaa denne: Tyskerne sad inde med de 5 Købstadsmandater og de 10 Mandater, som de større Grundejerne raadede over, medens Danskerne raadede over de 10 Mandater fra Landkommunerne.

Ved Byraadsvalget den 2. Marts 1919 havde Danskerne i Haderslev vunden de 16 af 30 Mandater og i Christiansfeld 4 af 7. Det var derfor givet, at Danskerne vilde faa Flertal indenfor Købstædernes Valgforbund. Da Tyskerne indenfor Landdistriktet kun kunde faa et ubetydeligt Mindretal, vilde den nye Kredsvals Sammensætning blive et Modstykke til den gamle: nu vilde Tyskerne blive født Mindretal.

Under disse Auspicier fandt Kredsvalsmødet den 31. Marts Sted, i hvilket der skulde træffes nærmere Bestemmelse om Kredsvalsvalget.

Kredsudvalget konstaterede, at der af Kredsdagens 25 Mandater faldt 5 paa Købstæderne og 20 paa Landkommunerne og foreslog, at hele Kredsen skulde danne eet Valgdistrikt til Valg af disse 20 Kredsdagsmænd. Herimod opponeredes der fra dansk Side, idet der ifølge Forordningen af 18. Februar skulde dannes Valgdistrikter med mindst tre Kredsdagsmandater og kun ses bort herfra, hvis en Dannelselse af Valgdistrikter ikke var mulig. En Undladelse af en Deling ansaas for ulovlig. Man foreslog derfor en Deling i 6 Valgdistrikter. Det tyske Flertal vedtog dog Kredsudvalgets Forslag. En Deling af Kredsen i Valgdistrikter vilde muligvis have medført, at der slet ingen tysk Kredsdagsmand var bleven valgt fra Landkredsen. Det var dog ingenlunde Hensigten med det danske Forslag, at ville udelukke Tyskerne og for at markere dette, tilbød Danskerne under Forhandlingen at ville gaa med til en Deling af Kredsen i to Distrikter: i Østeramt og Vesteramt, men heller ikke dette Forslag kunde Tyskerne acceptere.

Kredsdagsbeslutningen kom til at lyde:

»Kredsdagen beslutter imod Stemmerne fra Landkommunernes Kredsdagsmænd i Henhold til Kredsudvalgets Forslag:

1. Antallet af de Kredsdagsmænd, som skal vælges i Haderslev Kreds, fastsættes til 25, hvoraf der falder 5 paa Købstædernes Valgforbund og 20 paa Landkommunernes Valgforbund;
2. til Valget af de 20 Kredsdagsmænd, som falder paa Landkommunernes Valgforbund, forenes alle Kredsens Kommuner og Godsdistrikter til eet Valgdistrikt«.

III.

Valget af de 5 Kredsdaysmedlemmer, som tilkom Haderslev Købstad og Christiansfeld Flække, var indirekte. Valget skete paa den Maade, at Byraadets og Flækkeforsamlingens Medlemmer traadte sammen til en Valgforsamling, som under en selvvalgt Formands Ledelse foretog Valget ved at stemme paa i Forvejen godkendte Lister; Opgørelsen fandt Sted efter den d'Hondt'ske Methode.

Der var indgivet tre Lister: en dansk Liste: Liste Nielsen, en socialdemokratisk Liste: Liste Grünert og en tysk Liste: Liste Dr. Meyer. Den danske og den socialdemokratiske Liste havde erklæret Listeforbund.

Den danske Liste opstillede følgende Kandidater:

1. Købmand Julius Nielsen, Damager,
2. Tandlæge Jonathan Smith, Nørregade,
3. Møllersvend Anton Houborg, Slotsgade 14,
4. Dyrlæge Jakob Hansen, Christiansfeld,
5. Snedkermester Friedrich Adolphsen, Storegade.

Af denne Liste var de to førstnævnte hidtil valgte som Kredsdaysmænd for Landdistrikterne. Ved de forandrede Valgbestemmelser mistede de deres Valgbarhed for Landets Vedkommende. Da Haderslev Købstad nu for første Gang kunde sætte danske Kredsdaysmænd ind i Kredsdagen, var man enig om, at sætte dem først paa Listen. Det tredje Mandat kunde Danskerne ogsaa besætte, hvorimod det fjerde og femte rimeligvis vilde tilfalde Tyskerne. Om dette tredje Mandat kom der til at staa en Kamp i Gruppemødet, idet baade Arbejderne og Christiansfelderne

krævede deres Mand sat ind som Nr. 3. Da ingen vilde staa tilbage, afgjordes Sagen ved Lodtrækning. Derved kom Arbejdernes Repræsentant: Møllersvend Houborg til at staa som Nr. 3, medens Dyrlæge Hansen, Christiansfeld, blev Nr. 4. Den femte Plads ansaas som haabløs, men dens Indehaver kom alligevel senere ind i Kreds dagen, da Julius Niensens Mandat bortfaldt ved hans Død.

Købstædernes Kreds dagsmænd skulde vælges af en Valgforsamling, som bestod af Byraadene uden Magistraten; Valgforsamlingen skulde selv vælge sin Formand. For Haderslev Købstads Vedkommende var det utvivlsomt, at Borgmesteren som født Medlem af Magistraten ikke kunde deltage i Valget: derimod var det tvivlsomt, om Borgmesteren i Christiansfeld kunde vælge. Christiansfeld havde ingen Magistrat, men den Politimyndighed, som i Haderslev laa ved Magistraten, sad Borgmesteren i Christiansfeld alene inde med. Ud fra dette Synspunkt maatte man frakende Borgmesteren i Christiansfeld Valgret. Sagens praktiske Betydning var den, at Borgmesterens Stemme vilde sikre Tyskerne to Mandater, mens de ellers kun vilde faa eet. Derfor blev man paa dansk Side enig om at frakende Borgmesteren Stemmeret med den ovenfor anførte juridiske Begrundelse.

Valghandlingen, som fandt Sted paa Raadhuset Søndag den 4. Maj 1919, Eftermiddag Kl. 3, forløb programmæssig. Den danske Byraadsgruppens Formand blev valgt til at lede Valghandlingen. Fra dansk Side blev der protesteret imod, at Borgmesteren i Christiansfeld deltog i Forhandlingen; fra tysk Side hævdede man hans Valgret; ved Afstemningen forkaste-

des hans Valgret; Borgmesteren krævede saa en skriftlig Protest mod hans Udelukkelse tilføjet Valgprotokollen. I denne hedder det:

»Herved maatte tilbagevises af Valgforstanderen: 1. Flækkeforstander Borgmester Achtnich fra Christiansfeld, fordi han efter Valgbestyrelsens Mening ikke var valgberettiget. Herr Achtnich erklærede: Jeg protesterer imod min Tilbagevisning. Jeg er bleven forskriftsmæssig indbudt og anser mig for valgberettiget«.

Afstemningen gav følgende Resultat:

Liste Nielsen	Liste Grünert	Liste Meyer
20 Stemmer	5 Stemmer	12 Stemmer

Valgresultatet blev opgjort den 10. Maj under Ledelse af Valgkommissæren for Købstæderne: Borgmester Dr. Schindelhauer. Valgkommissæren og det tyske Medlem af Valgbestyrelsen ansaa Borgmester Achtnichs Udelukkelse for uberettiget, mens de danske og det socialdemokratiske Medlem var af modsat Anskuelse. Ved Fordelingen af Mandaterne kom det til Lodtrækning mellem den danske og den socialdemokratiske Liste; derved vandt den danske Liste. Resultatet blev som Følge deraf, at den danske Liste fik fire Kandidater valgte, den tyske een, derimod den socialdemokratiske Liste slet ingen.

IV.

Som nævnt, vedtog Kredsagens tyske Flertal, at hele Landkredsen skulde danne eet Valgdistrikt, for derigennem at skaffe det tyske Mindretal de bedste Chancer for at faa nogle valgt. Kandidatlisten maatte derfor omfatte hele Kredsen. For at lette Op-

stillingen af Kandidaterne og for at faa en retfærdig Fordeling af Kandidaterne paa hele Kredsen, vedtog den danske Gruppe, at lægge det i Kredsdagen forkastede Forslag om Deling af Kredsen i 6 Distrikter til Grund for Kandidatopstillingen. I hvert af disse Distrikter skulde der sammenkaldes til Møder, som skulde udpege Kandidaterne i den Rækkefølge, de vilde have dem valgt. Af disse Distriktslister skulde saa selve Hovedlisten sammensættes.

Denne ensartede Opstilling truedes en Tid lang af Krav, som stilledes fra Sønderjydske Arbejderforenings Side. For at bevare den nationale Front overfor Tyskerne endes man efter flere Forhandlinger om, at 3 Repræsentanter for denne Forening skulde sættes paa Listen paa sikre Pladser. Det overdroges til et Udvalg, bestaaende af Tandlæge Smith, Gdr. J. H. Schmidt og Gdr. N. Thuesen, at ordne Rækkefølgen af Kandidaterne paa Hovedlisten. Udvalget gik frem paa den Maade, at det tog de 6 første af Distriktslisterne, derefter de 3 Arbejderforeningsrepræsentanter, dernæst de øvrige tidligere Kredsdommænd og fordelte de sidste 7 Pladser, hvoraf de 4 ansaas som sikre, ved Lodtrækning.

Den danske Liste kom derefter til at se saaledes ud:

1. Gdr. Erik Efsen, Halk,
2. Gdr. Nis Thuesen, Skovrup,
3. Gdr. J. H. Schmidt, Vojensgaard,
4. Gdr. Johan Nissen, Strandelhjørn,
5. Gdr. Kloppenborg Skrumsager Københoved,
6. Bygmes. er Nis Timmermann, Kastrup,
7. Arbejder Hans Ebbesen, Djernæs,
8. Meje ibestyrer Mads C. Jessen, Høgelund,

9. Boghandler Niels Hansen, Toftlund,
10. Gdr. Chr. Michaelsen, Kastvraa,
11. Møller Marius Top, Branderup,
12. Gdr. Peter Lassen, Rødding,
13. Gdr. Bejer Hostrup, Høgsbrogaard,
14. Gdr. Johannes Brandorff, Højrup,
15. Farver Magne Hansen, Jels,
16. Forpagter Jens Høyer, Billeslund,
17. Gdr. Jef. Gotthardsen, Hjortvad,
18. Gdr. Jørg. From, Fjelstrup,
19. Gdr. Ludvig Hybschmann, Favsbjerg,
20. Gdr. Peter Tønder, Birkelev.

Fra tysk Side opstilledes ligeledes en Liste paa 20 Kandidater, hvoraf valgtes:

1. Gdr. Carl Koch, Mariegaard,
2. Gdr. Peter Hjorth, Østergasse.

Valget var denne Gang direkte. Afstemningen fandt Sted i 77 Distrikter. Der afgaves paa den danske Liste 13,279 Stemmer, paa den tyske Liste 2005 Stemmer. I Henhold dertil erklæredes 18 af den danske og 2 af den tyske Liste for valgt. Resultatet blev altsaa, set fra et dansk Standpunkt, endnu bedre end man havde haabet.

Hele Kreds dagen havde altsaa følgende Sammensætning: 22 Danske og 3 Tyske. Dermed var det givet, at Kredsens Forvaltning for Fremtiden vilde blive ledet af de danske Kreds dagsmænd; i Særdeleshed af dem, som kom til at sidde i Kredsudvalget.

J. S m i t h.
